

A GYAKORLAT MŰHELYÉBŐL

Laborc Általános Iskola

Módszertani javaslatok, gyakorlati tanácsok pedagógusoknak sajátos nevelési igényű gyerekeket integráló általános iskolában, tanítói szemlélettel

KÁNTORNÉ NAGY ÉVA

kantornenagyeva@gmail.com

ABSZTRAKT

Napjainkban egyre több intézmény vált – az alapító okirat módosításával – integráló általános iskolává, azonban az inkluzív neveléshez olyan alapvető módszertani változásokra van szükség, amelyek főként a gyermekekkel együtt dolgozó pedagógusoktól vár szemléletváltást. A sajátos nevelési igényű gyermekek, ahogy a diagnózisban, úgy a hétköznapi életben is, nagymértékben különböznek egymástól és ennek következtében a szükségleteik is mutatnak eltéréseket. Az együttnevelés közben azonban vannak olyan lehetőségek, amelyeket felhasználva a pedagógus képes arra, hogy a tanulók egyéni igényeihez igazodva megteremtse az optimális, fejlődéshez szükséges feltételeket tanítványai számára.

Jelen tanulmány egyfajta módszertani segédlet azoknak a pedagógusoknak, akik nyitottak egy inkluzív nevelési-oktatási környezet megvalósítására. Segítséget kíván nyújtani azoknak, akik a tipikus fejlődésmentű gyerekek mellett kisebb vagy nagyobb létszámban foglalkoznak sajátos nevelési igényű tanulók oktatásával és nevelésével. Praktikumok, eljárások, módszerek rövid gyűjteménye, melyet a Laborc Általános Iskolában dolgozók használnak a tanítás-tanulás folyamatában, sikeressé téve a gyermekek integrációját.

Az írás elsősorban tanítói szemlélettel tekint az együttnevelésre, bár nélkülözhetetlen a gyógypedagógiai aspektus figyelembevétele. Azok számára íródott, akik osztálytanítóként vesznek részt az intézményes nevelés folyamatában olyan módon, hogy a gyermekek egyéni különbségeit figyelembe véve kívánják pozitív változást elérni mind egyéni, mind pedig szocializációs, közösségi szinten.

Kulcsszavak: módszertan, együttnevelés, tanító, gyógypedagógus

DOI: [10.52092/gyosze.2022.2-3.4](https://doi.org/10.52092/gyosze.2022.2-3.4)

GONDOLATOK AZ INKLUZÍV NEVELÉSRŐL

Pedagógusként mindannyian véleményt formálunk arról, hogy milyen hasonlóságok és különbségek vannak az integráció és az inkluzív nevelés között; az együttnevelés előnyeiről és kockázatairól; arról, hogy milyen pozitív és negatív hatása lehet mind a sajátos nevelési igényű, mind pedig a nem sajátos nevelési igényű gyermekekre az, ha együtt szocializálódnak és tanulnak. A Laborc Általános Iskola egy speciális formáját teremti meg annak a módszertannak, amit a jogszabályi háttér és az ott dolgozó pedagógusok attitűdje felkínált. Az intézményben egyfajta fordított integráció valósul meg, inkluzív neveléshez és oktatáshoz szükséges feltételekkel.

A „sajátos nevelési igény” egy gyűjtőfogalom és nem egy konkrét diagnosztikai kategória, a köznevelési törvény azonban jogi értelemben használja ezt a kifejezést (Mesterházi & Gereben, 2006).

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény definíciója szerint: „Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi (látási, hallási), értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.” (4.§. 25 pont)

A törvény ezen kívül megfogalmaz jogokat, előírásokat, kötelező elemeket azzal kapcsolatban, hogy az együttnevelés jogi értelemben megfelelően működjön. A gyakorlatot minden esetben ehhez kell igazítani. A nevelőtestület mindezeket szem előtt tartva végzi munkáját, a jogszabályi előírásokat betartva, olyan módon, hogy a szülői elégedettséget maximalizálja, a gyermekek fejlődését elősegítse.

A pedagóguskompetenciák szükségessége

Az Oktatási Hivatal által 2019-ben kiadott, többszörösen módosított útmutató szerint egy pedagógusnak az alábbi kompetenciákkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy sikeres szakmai munkát végezhesen:

„1. kompetencia: Szakmai feladatok, szaktudományos, szaktárgyi, tantervi tudás

2. kompetencia: Pedagógiai folyamatok, tevékenységek tervezése és a megvalósításukhoz kapcsolódó önreflexiók

3. kompetencia: A tanulás támogatása

4. kompetencia: A tanuló személyiségének fejlesztése, az egyéni bánásmód érvényesülése, a hátrányos helyzetű, sajátos nevelési igényű vagy beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek, tanuló többi gyermekkel, tanulóval együtt történő sikeres neveléséhez, oktatásához szükséges megfelelő módszertani felkészültség

5. kompetencia: A tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése, esélyteremtés, nyitottság a különböző társadalmi-kulturális sokféleségre, integrációs tevékenység, osztályfőnöki tevékenység

6. kompetencia: Pedagógiai folyamatok és a tanulók személyiségfejlődésének folyamatos értékelése, elemzése

7. kompetencia: A környezeti nevelésben mutatott jártasság, a fenntarthatóság értékrendjének hiteles képviselése és a környezettudatossághoz kapcsolódó attitűdök átadásának módja.

8. kompetencia: Kommunikáció és szakmai együttműködés, problémamegoldás

9. kompetencia: Elkötelezettség és szakmai felelősségvállalás a szakmai fejlődésért

A kompetenciamodellel értelmében az egyes kompetenciák nem egymástól függetlenül és elszigetelten jelennek meg a pedagógus személyiségében és pedagógiai tevékenységében, hanem integráltak, egymást kiegészítve.” (Oktatási Hivatal, 2019, p. 13-14.)

Iskolánkban – bár helyzettől függően különböző prioritással, de – nélkülözhetetlen a pedagógusok részéről ezeknek a kulcskompetenciáknak a megléte ahhoz, hogy az intézmény hitrendszerét, hagyományait egységesen tudjuk képviselni. A mindennapi munka során olyan szemléletváltásra van szükség, amely a pedagógus életpályamoddal szerint alapvető elvárás és a mindennapi életben folyamatosan jelen van.

A Laborc Általános Iskola rövid bemutatása

Az intézményünk jogállása alapítványi fenntartású magániskola. 2007 szeptembere óta működik a Megérted Alapítvány fenntartásában. Alapfokú oktatást végez sajátos nevelési igényű tanulók integrált ellátásával; napközi és tanulószobai ellátást szervez, valamint közéleti tevékenységet biztosít a tanulók számára. A tantestület egy része a korábbi Kincsház Általános Iskola Laborc utcai iskolájának pedagógusa volt. Az intézmény célja olyan általános iskolai oktatás biztosítása, amely lehetővé teszi a tanulási és viselkedési problémákkal küzdő gyermekek integrációját kis létszámú oktatás, egyéni bánásmód és személyre szabott fejlesztések biztosítása mellett. Az iskola Helyi tanterve a Nemzeti Alaptanterv szerint készült tanulóink egyéni sajátosságait figyelembe véve. A tananyag felépítése, a tanórán alkalmazott módszerek, a különböző tanórai és tanórán kívüli tevékenységek, a pedagógusok speciális képzettsége lehetővé teszik, hogy a figyelemzavarral, diszlexiával, diszkalkuliával, ADHD-val diagnosztizált, valamint autizmusban érintett gyermekek is sikeresen elsajátíthassák az általános iskolai kompetenciákat, tananyagot és megtalálják örömeiket a tanulásban, az iskolai életben.

Általában évfolyamonként 2-2 osztály működik, a harmadik évfolyamon jelenleg egy. A kislétszámú osztályokba 10-16 tanuló jár. Minden évfolyamon a tanító munkáját egész nap gyógypedagógiai asszisztens segíti. Az osztályfőnök, a társosztályfőnök, a gyógypedagógiai asszisztens és az osztály gyógypedagógusa minden évfolyamon egy-egy teamet alkot. A családi légkör, a szülővel történő aktív együttműködés kiválóan elősegíti a tanulók fejlődését. A gyerekek körülbelül fele sajátos nevelési igényű tanuló. Az intézményben formálisan integrált nevelés-oktatás valósul meg, de ki kell emelni, hogy a sajátos nevelési igényű tanulók rendkívül magas aránya gyakorlatilag fordított integrációt valósít meg. Az iskola egy telephelyen működik.

Sajátos nevelési igényű, esetünkben beszéd fogyatékos, autizmussal élő, valamint tanulási és/vagy magatartászavarral diagnosztizált gyermekek ellátásával foglalkozunk. Az utóbbi években a megismerő funkció fejlődésének zavaraival küzdő, diszlexiás, diszgráfiás, diszkalkuliás, részképesség zavarokkal küzdő és beszéd fogyatékos tanulók aránya folyamatosan csökkent az intézményben. A viselkedési zavar, hiperaktivitás, figyelemzavar, különböző emocionális és pszichés zavar, oppozíciós zavar aránya azonban folyamatosan növekszik. Kiemelendő az autizmusban érintett tanulók számának ugrásszerű emelkedése.

Alapítványi iskola lévén az egyik legfontosabb feladat, hogy a speciális szükségletekre megfelelően reagáljon az intézmény. A korai években elsősorban beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségekkel küzdő gyerekek integrálása volt a fókuszban. A speciális nevelési igényű tanulók ellátása speciális feladatokat és főként speciális módszertani háttérrel kíván a velük dolgozóktól. A kezdeti időszakban elsősorban egyfajta szabad módszertani próbálgatás jellemezte

az intézményt. A jelenlegi vezetés szakmai támogatást is biztosított, mind időkeretben, mind pedig egyre több kolléga bevonása révén.

A sikeres inkluzív nevelés elengedhetetlen feltétele a szülői támogatottság mind a sajátos nevelési igényű tanulók, mind a neurotípikus gyermekek részéről. A korábbi években az intézményi létszám is jóval kisebb volt, ám az évek alatt a szülői elégedettségnek köszönhetően hatalmas lett a túljelentkezés. Olyannyira, hogy új, nagyobb épületre volt szükségünk. Sajnos sok olyan gyermek jelentkezik hozzánk, akiket a helyhiány miatt kell visszautasítanunk. Az induló első osztályokban folyamatosan túljelentkezés van. Azt tartjuk fontosnak, hogy a hozzánk jelentkező gyermekek szülei előzetesen minél pontosabb képet kaphassanak pedagógiai hitvallásunkról, céljainkról, módszereinkről és napi gyakorlatunkról; illetve nagy hangsúlyt fektetünk a családok és a gyermekek előzetes, részletes egyéni megismerésére. Az osztályok összetételének kialakításakor egy olyan egyensúly megteremtésére törekszünk, ahol – speciális feltételeink biztosítása mellett – megvalósíthatónak tartjuk a sikeres együtt tanulást, az inklúziót.

A Laborc Általános Iskola speciális eszköz- és módszerrendszerrel dolgozik a sajátos nevelési igényű tanulók inkluzív nevelése céljából, amely komplex és egyedi. A továbbiakban ezek közül azokat kívánom bemutatni, amelyek bármely intézményben segítséget nyújthatnak azoknak a pedagógusoknak, akik nyitottak erre.

ALAPELVEK – SZEMLÉLETVÁLTÁS

Nem csak a sajátos nevelési igényű és a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő tanulóink számára fontos, hogy innovatív szemlélettel közeledjünk a tanulás-tanítás folyamatához. A jelenlegi felgyorsult világban azoknak a gyerekeknek is szükségük van biztonságos, kiszámítható, következetes környezetre, akik tipikus fejlődésmentűek. Közös célunk, hogy megfelelő rutinokat és struktúrát vigyünk a napjaikba, keretet adjunk azoknak. Ehhez szükséges a preventív szemlélet. A pedagógusnak és a diákoknak is minden esetben felkészültnek kell lenni arra, ami egy nap során rájuk vár. Óriási feladat megtervezni egy-egy tanórát, egy napot, egy programot, egy tanulási folyamatot úgy, hogy annak minden veszélyforrására felkészüljünk, minden eshetőséget figyelembe vegyünk. Nagyfokú kreativitást és rugalmasságot vár el a pedagógusoktól az ilyen jellegű munka, mely során elengedhetetlen a kollegákkal való szoros együttműködés. A tanulókkal dolgozó szakembereknek ismerniük kell a gyermekek egyéni igényeit, szükségleteit, képességeit úgy, hogy képesek legyenek a megfelelő fejlesztési folyamatban részt venni és biztosítsák a gyermekek számára az optimális fejlődéshez szükséges feltételeket.

A kiszámíthatóság és az ígéretek ereje

A hitelesség és kiszámíthatóság érdekében törekedni kell arra, hogy ha valamit megígértünk diákjainknak, azt véghez is kell vinni. Egy várt dolog elmaradása bizonytalanságot szül, ami miatt sérül a biztonságérzet. A prevenció szemléletű hozzáállás elősegítheti, hogy a váratlan kimenetelleket minimalizáljuk (Füzi, 2015).

A bizalomnak óriási szerepe van abban, hogy pedagógus és diák között megfelelő, jól működő kapcsolat alakuljon ki, ennek fenntartása nélkülözhetetlen feltétele a közös munkának, előrehaladásnak. Fontos, hogy olyan ígéreteket tegyünk diákjainknak, amelyeket képesek vagyunk véghez vinni. Bár alakulhat úgy, hogy valamilyen oknál fogva nem tudjuk megtartani azt, ebben az esetben meg kell győződni arról, hogy a gyermekben nem okoz-e maradandó bizalomvesztést, ha időben eltoljuk vagy módosítjuk az ígéret megvalósítását.

Következetesség és keretek

Szem előtt kell tartani, hogy bármilyen, viselkedést módosító stratégia vagy beavatkozás megkezdésekor következetes megvalósításra van szükség. A tanulónknak folyamatosan éreznie kell a támogatottságot és elkötelezettséget irányába ahhoz, hogy hosszútávon változást érzünk el nála. A sikerességhez nélkülözhetetlen, hogy mindenki, akit a gyermekkel való munkába bevontunk, azonos stratégiát és nyelvet használjon válaszként a gyermek viselkedésére. Nagyon fontos, hogy a sajátos nevelési igényű gyermeknek világos határokat és kereteket szabjunk. Tisztában kell lenniük azzal, hogy a cselekedeteik következményekkel járnak. Ezzel nem csak a felelősségvállalás képességét fejlesztjük, hanem mindez a reális énkép kialakításában is fontos szerepet játszik (Fűzi, 2015).

Nem csak a negatív dolgoknak van következményük. A pozitív cselekedetek, magatartásformák is következményekkel járnak. Az együttnevelés nagy előnye, hogy a gyerekek egymást is formálják, segítik. Ha minden esetben ugyanolyan következményekkel számolnak, figyelmeztetni és segíteni fogják egymást az elvárt magatartás megvalósulásában.

Folyamatos önreflexió

Az oktató és nevelő munka során elvárt a folyamatos önreflexió a pedagógus részéről. Ahhoz, hogy munkánk hatékony és sikeres legyen, minden esetben szükséges, hogy átgondoljuk a tevékenységeket, cselekedeteket és az azokra adott válaszreakciót (Takács, 2016).

Az önreflexiót a gyerekeknek is tanítani kell ahhoz, hogy tisztában legyenek azzal, milyen területeken van szükségük még fejlődésre és mik azok a területek, amelyekben ők segíthetnek társaiknak. A reális énkép kialakítása a szülők és a pedagógus feladata is. Fontos megjegyezni azonban, hogy tudatosítani kell bennük: szabad hibázni. Ezt is meg kell tanítani számukra. Sokakban szorongást vagy frusztrációt válthat ki, ha valami nem az általa elgondoltak szerint történik és nem azonnal sikerül. Ilyenkor meg kell állni és megbeszélni, hogy a próbálkozás sokkal fontosabb, mint a végeredmény. Ennek fényében érdemes elkerülni a versenyhelyzeteket, az egymás képességeinek összemérését. A gyermekben azonban tudatosítani kell, hogy van, amiben jobban teljesít, és van, amiben segítséget igényel. Ő is és társai is.

Motiváció

Az egyéni különbségek figyelembevétele prioritást élvez tanulóink motiválásában. A hatékony munka érdekében a pedagógusnak ismernie kell tanítványát, a gyermek kedvenc időtöltését, témáját, játékát, szabadidős tevékenységét. Egy-egy kedvenc játék, tevékenység bevetése a motivációs folyamatban nagyban elősegítheti tanulóink tanuláshoz való hozzáállását, segíti a szocializálódás folyamatában való fejlődését (Békéné, 2012).

A motiváció fenntartása a különböző életkorokban az életkori sajátosságok és az egyéni különbségek miatt más és más eszközöket igényel. Intézményünk célja, hogy a külső motivációs rendszer segítségével később egy olyan belső motivációt alakítson ki, amely nem csak az iskolai életben, hanem a felnőttkorban is megfelelően működik majd. Az interiorizálás hosszú és egyénenként eltérő időben történik, ezért ebben az esetben is figyelembe kell venni a gyermek egyéni sajátosságait és igényeit. Bár lehetséges csoportszinten megvalósítani ezeket, a csoport mellett figyelembe kell venni a gyermek saját belső motivációs bázisát, azt használva kell olyan helyzeteket teremteni, amelyek alkalmassá teszik a feladatai elvégzésére. Erre az iskola a pozitív megerősítésen alapuló zsetonrendszert alkalmazza. Ennek bemutatása a későbbiekben részletesen olvasható.

Pozitív megerősítés és általánosítás

Egy adott helyzetben és környezetben megtanult készségek általánosítása olyan képesség, amely speciális kihívást jelenthet a sajátos nevelési igényű és különösen az ADHD-val élő gyerekek számára. Célunk, hogy az új készségek és megoldási stratégiák változatos körülmények között való alkalmazásában megfelelő odafigyeléssel segítsük tanulóinkat. Nem a büntetés, hanem sokkal inkább a pozitív megerősítés az, ami előrevisz minket ebben a folyamatban. A gyermek azonban nem minden esetben képes a büntetést negatívumként értelmezni. Előfordulhat, hogy örömforrásként alkalmazza, hiszen abban a pillanatban, amikor negatív cselekedete miatt felelősségre vonjuk, csak vele foglalkozunk. Ő kerül a figyelem fókuszába. Ilyen esetekben érdemes ignorálni a rosszat és pozitívan megerősíteni a jót. Szem előtt kell azonban tartani azt is, hogy gyakran a saját tapasztalataiból nem az általunk elvárt mértékben tanul, vagy nem képes általános esetekben alkalmazni a tanultakat, csupán egy konkrét szituációra. Az, hogy ugyanazt a megtanult képességet több hasonló szituációban is képes legyen használni, hosszú folyamat eredménye. A pedagógusoknak nagy türelemmel, toleranciával és empátiával kell rendelkezniük ahhoz, hogy újra és újra végig járják az utat a gyermekkel, egészen addig, amíg egy-egy készség vagy képesség nem automatizálódik, nem válik belsővé. Így van ez a viselkedésmódosítás során is (Virág, 2013).

A hosszú hiányzás, előre nem látható esemény vagy akár egy intézményi vagy osztályprogram esetén történhet egyfajta visszaesés nem csak a tanulmányi munkában, de a motivációban, a közösségi életben és az egyéni munkában is. Ezekben az esetekben vissza kell térni ahhoz a szinthez, ami a gyermeknél már korábban működött és belsővé vált. Újra át kell ismételni a

szabályokat, a megfelelő viselkedést és a helyzetekre adott elvárt reakciókat. Ahhoz, hogy egy magatartásminta automatizálódjon, folyamatosan fenn kell tartani a kereteket, hogy különböző helyzetekben is képes legyen megfelelően reagálni.

Rugalmasság és kreativitás

A pedagógussal szemben elengedhetetlen elvárás, hogy a rugalmasság területén kiemelten magas szinten funkcionáljon. Ez minden nap új kihívás elé állítja, hiszen ugyanaz a gyermek adott szituációban egyik nap így, másik nap pedig éppen az ellenkező módon reagál majd. Fel kell készülni minden eshetőségre, és a megfelelő módon, rugalmasan kell reagálni azokra.

A kreativitás, az egyedi megoldások, a humor fontos vejejárói a pedagógus személyiségének. Személyiségünkkel hatunk tanítványainkra, ezért szinte minden bevethető, amit az adott szituáció megkíván. A hitelesség és magabiztosság az, amitől a tanuló tanulási helyzetbe hozható. A pedagógusnak pontosan tudnia kell, mi a megfelelő a gyermek számára, ehhez tanítványai szeretetnyelvét kell használnia olyan módon, ami az adott esetben célravezető. Ehhez azonban nincs szabály, előírás vagy recept, ami garantálná, hogy elérjük a kitűzött célt.

Empátia

A pedagóguspálya nagyfokú alázatot igényel a pedagógus részéről. A világot a gyermek szemszögéből kell meglátnunk és megismernünk. Ez kulcsfontosságú összetevője a velük végzett szakmai munkának. A gyermek perspektívájából kell kiindulnunk. Bele kell látnunk abba, ők hogyan tekintenek az őket körülvevő környezetükre. Meg kell ismernünk motivációjukat és érdeklődésüket, de fontos tudnunk azt is, mi lehet ijesztő, vagy nyugtalanító számukra. Ha megértjük, elfogadjuk mindezt és kapcsolódunk hozzájuk, akkor tudunk valódi személyiségformáló és pedagógiai, oktató-nevelő munkát végezni. A pedagógus és gyermek közötti kapcsolat tehát meghatározó, amelyhez az empátia a kulcs.

Egyéni szükségletek figyelembevétele – differenciálás

Intézményünkben az egyéni szükségletek meghatározásának legfontosabb része a tanulók tapasztalatai úton történő megismerése, amelyhez hozzá tartozik a szakvélemények elemzése is. A tervezés teammunkában történik. Minden tanulóról egyéni fejlesztési tervet készítünk, ami tartalmazza a képesség- és készségfejlesztés, a tehetséggondozás és az átfogó személyiségfejlesztés féléves konkrét célkitűzéseit, megvalósításának módszereit.

Az osztályban folyó inkluzív nevelés tervezése az osztályfőnöki munkaterv. Legfontosabb része a tanulók és a csoport sajátosságainak elemzése, feltárása. A tervezés ezek alapján történik.

Nem csak a tantárgyi, tárgyi tudás elsajátításához szükséges a differenciálás. Szűkebb értelmezés szerint a differenciálás lényege az egyéni képesség-, fejlettségi szint és a személyiségi tulajdonságok

eltéréseihez igazodó fejlesztő eljárás módok érvényesítése az oktatás folyamatában. Az oktatási folyamat szervezése a tanulók differenciált tevékenykedtetésére épül a feladatrendszer eltérő fejlesztő hatásának figyelembevételével, igazodva az ismeretsajátítás ütemében a fejleszthetőség és taníthatóság egyéni különbségeihez, felhasználva a differenciált munka tanórai és tanórán kívüli szervezeti lehetőségeit. A differenciált pedagógiai munka célja eljuttatni a tanulókat az egyéni képességek szerint elérhető legoptimálisabb ismeretsajátítási szintre (Lappints, 2002; M. Nádas, 1986).

Egy másik megközelítés szerint azt a pedagógiai funkciót, amely a tanulóval kapcsolatos egyéni és csoportkülönbségek figyelembevételét írja elő a tanítási-tanulási folyamat minden mozzanatában, differenciálásnak nevezzük (Báthory, 2000).

Ennek megfelelően a tanulókkal kapcsolatos minden tevékenység során az egyéni szükségletek figyelembevétele a legfontosabb, legyen szó szabadidős tevékenységről, tanórai munkáról, értékelésről vagy szocializációról.

Szülőkkel való együttműködés

A neurotípus és a sajátos nevelési igényű tanulók esetében is nagyon fontos a szülőkkel való együttműködés. Saját gyermeküket ők ismerik a legjobban. Előfordul, hogy a tanuló egészen más képet mutat az iskolában, mint otthon. Két teljesen eltérő viselkedést tapasztalhat a szülő és az intézmény, a környezettől függően. Az otthoni környezetben hasonló ingerekre más reakciót adhat, mint a kortárs csoportban. Szükségszerű gyakran egyeztetni a szülővel, és indokolt lehet bevonásuk gyermekük iskolai rutinjának tervezésébe. Erre szolgálhat az élményfüzet (erről később bővebben) különböző változata, de otthon is használhatnak értékelési rendszert, folyamatábrákat, napirendi kártyákat. A kapcsolattartás folyamatossága mindkét fél részéről meghatározza a fejlődés mértékét.

Játékosság és társas helyzetek

Tanulóink számára gyakran nehézséget jelenthet a játék. A szabályok megértése, követése és betartása már önmagában kihívás elé állíthatja őket. A társak sokat segíthetnek ezekben a helyzetekben, de vannak egyéni nehézségek. Milyen az intézményben eszközként használjuk a játékot mind a tanórán, mind pedig a szabadidő szervezésében. A játék kiváló lehetőség arra, hogy a megtanult képességeket új szituációkban is alkalmazzuk, ismeretlen helyzetekben is képesek legyünk a használatukra. Egyes tanulóink szenzoros működési nehézsége miatt előfordul, hogy bizonyos játékokban nem képesek részt venni. Ilyen esetekben érdemes a határokat meghúzni, következetesen betartatni azokat. Különösen nehéz lehet a fizikai kontaktust igénylő, vagy a hirtelen hanggal járó játékok alkalmazása. Fontos, hogy előre tisztázzuk mi fog történni és adjunk lehetőséget a megfigyelésre.

A játékot tovább nehezíthetik a társas helyzetek, a testbeszéd, a mimika, a gesztusok, amelyek között elbizonytalanodhatnak. A strukturálatlan idő, a szabad játék, a keret nélküli helyzetek bizonytalanságot teremthetnek. Mindezek mellett a tanórákhoz képes a magasabb alapzaj, gyors és

váltakozó ingerek csökkenthetik a biztonságérzetet. Ilyenkor még nehezebb a szabályok betartása. Segítség lehet, ha kedvelt tevékenységeik köré szervezzük meg a szünetet, feladatot, és többféle választási lehetőséget kapnak ebben az időszakban is.

Tanulóink gyakran nem rendelkeznek megfelelő kommunikációs és szociális készségekkel ahhoz, hogy közeledjenek a másik gyermekekhez és játékot kezdeményezzenek velük. Bár szeretnének kapcsolódni, nem sikerül minden esetben a megfelelő mód kiválasztása. A pedagógus feladata, hogy felkínálja a választási lehetőségeket, biztosítsa a feltételeket. Azonban azt is el kell fogadni, ha a tanuló nem a szokásos módon játszik, helyette egyéni elképzeléseihez ragaszkodik, nehezen vagy nem lehet tevékenységébe bekapcsolódni.

Intézményünk az élmény- és kalandpedagógiai elemek tanórai beépítését preferálja. A pedagógus nem csupán a konkrét tananyag leadására törekszik, hanem olyan helyzeteket, feladatokat teremt, játékos formába ágyazva, amely a konkrét tárgyi tudás mellett tapasztalati és szociális tudás elsajátítását is hozza magával. Tanulóink játszva, élményekkel gazdagodva tanulják meg a tananyagot. Ehhez szükséges, hogy kilépjenek a hagyományos tanórai keretből.

KONKRÉT MEGVALÓSÍTÁSI LEHETŐSÉGEK

Az osztályterem berendezése

A Laborc Általános Iskolában nem csupán szakértői bizottság vagy a pedagógiai szakszolgálat által kiadott dokumentummal rendelkező gyermekek tanulnak, hanem olyanok is, akiknek nincs erről írásos szakvéleményük, valamilyen oknál fogva a szülők mégis úgy döntöttek, hozzánk járatják őket. Tanulóink különbözőségei miatt szem előtt kell tartani a mindenki számára megfelelő, biztonságos környezet kialakítását. A túl sok vizuális inger elvonhatja a figyelmüket, izgatottak lesznek, nyugtalanságot, koncentrációzavart válthat ki, míg a kevés inger információhiányt okozhat. Meg kell találni tehát a középutat.

Tapasztalataink szerint érdemes biztosítani a tanulók számára ún. „elbújási lehetőséget”. Egy csendes sarkot, esetleg egy üres szekrényt, egy ingerszegény környezetet, ahol a szenzoros ingerek minimalizálódnak. Ennek megfelelő használatára és szabályaira meg kell tanítanunk őket és társaikat. A szabályok megalkotására a gyerekek a legalkalmasabbak. Tudatosítanunk kell, hogy az elvonulás mindig okkal történhet, ezért meg kell tanítani az ilyen igényük kifejezésének megfelelő módját és rendjét. Meg kell tudniuk mondani, mutatni, mi az, ami zavarja őket, ami feszültséget teremt bennük, rossz érzést vált ki. Ennek számtalan módja lehetséges, akár egy kártya átadása, egy kézjelzés, esetleg egy kulcsszó kimondása. A zajszűrő fülesek használata nagy segítség lehet a zavaró zajok elviselésékor. Előfordulhat, hogy a tanulóink folyamatosan keresi a menekülőutat, elszökik a számára nem komfortos helyzetekből. Ezekben az esetekben a mobil paraván és a szabálykártyák használata segíthet nekünk.

A túlérzékenység nem csak a vizuális ingerekre vonatkozhat. Lehet a világítás vagy a beszűrődő fény is olyan tényező, amely hatással van a gyermekekre. Éppen ezek miatt fontos, hogy a tanterem berendezésére, színére is odafigyeljünk. A semleges színek nem vonják el tanulóink figyelmét. A megszokott bútorok, az állandó helyen lévő saját pad biztonságérzetet nyújt. A szabadidőben praktikus lehet a babzsákok, párnák használata. A zajokra, a szagokra, az ízekre adott érzékszervi

válaszreakciók figyelmeztethetnek bennünket arra, hogy az optimális tanulási környezet kialakításához szükséges a beavatkozásunk.

Strukturált tér és idő

Reggeli kezdőkör

Minden napnak keretet adunk. Egyfajta rituáléval kezdjük meg a közös munkát. A reggeleket kezdőkörökkel indítjuk mind az alsó, mind pedig a felső osztályokban. Ennek célja a tanulóink aktuális pszichés állapotának feltérképezése. Egy rosszul induló reggel olyan nehézségeket okozhat számukra, amelyek miatt a tanulmányi munka megvalósulásának lehetőségei is korlátozódnak. A kezdőkörök alatt a pedagógusok megtudják, hogyan és milyen módon közelítsenek a tanulók felé aznap, milyen gátakat kell feloldani, milyen feszültségek miatt más a viselkedésük.

A kisebb osztályokban szőnyeget ülnek körbe, de ez a testméretek gyarapodásával kicsinek bizonyul, ezért a szőnyeget felváltja a Polifoam párna, illetve a saját padjuk. Mindannyian körben ülünk, ezzel teret adva az egymásra figyelésnek. A pszichés állapot feltérképezése mellett tanulóink megismerik egymást, sőt lehetőség van a kommunikáció fejlesztésére, az egymásra figyelésre is. Az aktuális napindító kérdéseket és módszereket változtatjuk. Leggyakoribb kérdések: Hogy aludtál/ébredtél? Mi történt tegnap? Mit vársz a mai naptól? Hol lennél, ha nem itt? Mivé változnál? Ha egy kíváncsi ember teljesülhetne... Mivel érkezted? Mit választanál a kártyákból? Miért? (régii naptárak, macikártyák, képek felhasználása) Min változtatnál? Ezen alkalmakkor különböző eszközökkel tesszük változóssá számukra a nap elindulását. Kártyákat, kérdéskártyákat, megkezdett mondatokat, képeket, kíváncsi kockát és gyakran vizuális időmérőt, például Time Timert (röviden Timert) alkalmazva indítjuk a napot.

A *kíváncsi kockát* a pedagógus egyénre szabottan készíti el, akár a tananyaghoz kapcsolódóan. Egy egyszerű – akár papírból készült – kockára olyan kérdéseket ír fel, melyre a válaszok kifejtést igényelnek (pl. Mit tudsz a rovarokról? Melyik volt a legkedvesebb álmod? Melyik országba utaznál és miért?). Az eldöntendő kérdéseket ebben az esetben érdemes elkerülni. A gyermek válasza lehetőséget biztosít a tárgyi tudás gyors feltérképezésére, vagy aktuális hangulatának felmérésére.

A *Timer* minden tanulónak segítséget jelent. Azok számára, akik hosszasan képesek mondandójukat kifejtetni, a lényegkiemelésben; a tómondatokat preferálóknak a bővebb információátadásban. Olyan időmérő eszköz, amely láthatóvá teszi az idő múlását úgy, hogy a beállított időtartam színes korong formájában is megjelenik, majd ahogy telnek a percek, a korong egyre fogy, fokozatosan eltűnik, így jelezve, mennyi idő maradt még vissza, nem pedig azt, hogy mennyi telt el. A zsetonrendszerrel kombinálva nem csak a sajátos nevelési igényű tanulóink számára adhat keretet, de a neurotipikus gyerekek számára is nagyon fontos a helyes időgazdálkodás megtanulása. A Timer jól látható helyet kap az osztályteremben. Megfelelő alkalmazásával egy-egy tevékenység tervezése és lezárása a konfliktusok minimalizálását eredményezi. Némely osztályban az ajtón lévő képekre csapva köszöntjük egymást. Ezekre a képeken különböző köszönések rajzai láthatóak (pl. szavak, ölelés, kézfogás, integetés, tánc, cipőpacs). Ebből tudjuk meg, hogy milyen hangulatban vannak tanulóink. A pedagógus ehhez igazodva indítja a reggelt és teremti meg a tanuláshoz szükséges feltételeket.

Közös szabályalkotás

A szabályok közös megalkotása minden osztályban már az első tanítási napon megkezdődik. A pedagógusok irányításával olyan szabályokat fogalmaznak meg a gyerekek saját szavaikkal és életkori sajátosságaiknak megfelelően, ami szerintük szükséges ahhoz, hogy a tanulást, az iskolai időt elfogadhatóvá tegyék. Ezt a kisebbeknél a vizuális megerősítés módszeréhez nyúlva képekkel egészítjük ki.

Fontos kritérium, hogy a szabályok megfogalmazásában pozitív üzeneteket alkalmazzunk. A tagadás és tiltás nem célja a szabályok megalkotásának. A közös normák mellett néhány osztályban megjelenik az élménypedagógiából ismert szerződés, az *öt ujjas módszer*. Egy gumikesztyűt lisztel, grízzel töltünk meg. Minden újra ráírjuk a kulcsszavakat, melyeket szabályalkotáskor a gyerekekkel közösen beszélünk át. A hüvelykujj, a „like” jele; azért fontos, hogy jól érezzük magunkat. A mutatóujj a felelősségvállalás tetteinkért; a középső ujj a tiszteletet szimbolizálja. A gyűrűs ujj az elköteleződés, a kisujj pedig azt jelenti, hogy senki nincs egyedül, hiszen csoportban dolgozunk. Szabályszegéskor egyszerűen csak rámutatunk a kesztyűre vagy a megfelelő ujjra, mely a közös szerződésünk szimbóluma.

A szabályokat szerződésként az osztályban jól látható helyen rögzítjük, aláírással „megpecsételjük”. A tanév során folyamatosan bővíthetjük abban az esetben, ha mindenki számára elfogadható új szabályok lépnek életbe.

Pozitív megerősítés biztosítása késleltetett jutalmazási rendszerrel

Ahhoz, hogy a motiváció és a szabályokhoz való alkalmazkodás belsővé váljon, kezdetben elengedhetetlenül szükséges a külső megerősítés. Többféle próbálkozás után (kapcsok, korongok stb.) jutottunk el oda, hogy a leghatékonyabb módszernek a *kavicsok gyűjtése* bizonyult. Tapintásban, méretben, tisztántartásban, pótolhatóságban is legalkalmasabb megoldásként szerepel a palettán. A kavicsokkal történő megerősítés kivezetése egyéni szükséglettől függ. Előfordul, hogy osztályszinten el lehet hagyni, de az sem ritka, hogy egy-egy tanulónk egyénileg gyűjti a felső tagozaton is, sőt az sem ritka, hogy egy-egy pedagógus csak a saját tanóráján alkalmazza azokat.

A kavicsokat az iskolánkba lépéstől kezdve gyűjtik, így már első osztálytól kezdve a manipulációs tevékenységeknek köszönhetően fejlődik a számfogalmuk, erősödik a tízes számrendszerben való műveletvégzés, segítségükkel kialakításra kerül a maradék nélküli és a maradékos osztás fogalma, illetve a becslésben és kerekítésben is nagy szerephez jutnak.

Fontos hangsúlyozni, hogy soha nem versenyeztetjük a gyerekeket. Mindenki önállóan gyűjti kavicsait. Összehasonlítás nélkül kerül értékelésre, beváltásra. Elsődleges cél a reális önértékelés és a belső motiváció kialakítása.

Minden apró, vagy nagyobb pozitív megnyilvánulást, feladatmegoldást egy-egy kavicsal (dekorációs kővel) jutalmazunk. Természetesen a nemkívánatos cselekedetek következményeként el is lehet veszíteni a kavicsokból, de főként az összegyűjtésükre koncentrálunk, ezért szabályszegés esetén első lépésként „figyelőbe” kerülnek a kavicsok, ahonnan gyorsan vissza lehet szerezni azokat. A kavicsokat praktikussági szempontok alapján, az asztalukon gyűjtik, a dobozokat

tépőzárakkal rögzítjük, testnevelés órán és fejlesztéseken magukkal viszik őket, hogy azokon az órákon is folytathassák a gyűjtögetést.

A kavicsot a befektetett munka, a részvétel és az erőfeszítés mértéke alapján lehet megszerezni. Az, aki egy-egy feladatban gyorsabb vagy hibátlanul dolgozik, éppen annyi kavicsot kap, mint az, akinek képességei gyengébbek és kevesebb feladatot végez el. Ezzel a módszerrel a versenyhelyzetek tompulnak, a kudarcűrő képesség sikeresebben fejleszhető. Ez persze megkívánja a pedagógustól mind a minőségi, mind pedig a mennyiségi differenciálás alkalmazását.

Szinte mindegyik tanuló más-más, számára kívánatos dologra válthatja be az általa összegyűjtött kavicsot (gumicukor, matrica, Tv-csatornák képe, zászló, chips, ropi, üveggolyó, de gyakran az abban a pillanatban megkívánt apróság pl. „meseország térképe”). Figyelembe vesszük a diéta és az ételérzékenység vagy -allergia kritériumait is.

Napi két beváltással dolgozunk. Ebéd után és hazamenetel előtt. Mivel ezekben az esetekben időnként szükséges a várakozás, így a kivárás, ill. késleltetés, a figyelem, a kudarcűrő képesség fejlesztése indirekt módon történik. Minden alkalommal törekszünk arra, hogy legalább egy jutalmat minden tanulónk össze tudjon gyűjteni és a következő órán is legyen motivációja a tanulásra. Tíz kavicsért jár egy nagy kavics. A nagy kavics pedig biztos jutalmat jelent.

Dolgozom és kapok, azaz az azonnali jutalmazás

Bizonyos esetekben, például az autizmus spektrumzavar széles skáláján mozgó tanulóinknál szükség lehet az azonnali, közvetlen tárgyi jutalmak alkalmazására. Erre a célra használjuk az ún. „*dolgozom és kapok*” rendszert.

Kezdetben az elvégzett feladatot követően jár a jutalom, később áttérünk a késleltetett jutalmazásra, azaz a kavicsokra. Így idővel képesek lesznek a közös/csoportos feladatvégzésre, részt tudnak venni egy frontálisan vezetett tevékenységben vagy tanórán.

Rítusok és rituálék

Ahogy a gyermek belép az iskolába, egy olyan biztonságos és kiszámítható környezetbe kerül, ami minden napját meghatározza. Nemcsak a tanórák és a szünetek strukturáltak, de olyan beépített rituálékkal segítjük a hétköznapi munkájukat, amelyre a hagyományos iskolai naptól eltérő rendezvények alkalmával is biztosan támaszkodhatnak. A reggeli kezdőkör után megkezdődnek a tanórák. A köztük lévő szünetekben végezhető tevékenységek is szabályokhoz kötöttek. Külön szünet van a tízórai elfogyasztására, a benti és udvari szünetre.

A napirend lehetőséget biztosít a sajátos nevelési igényű gyermekeknek és neurotipikus társaiknak, hogy pontosan tudják, mikor mi vár rájuk. Az iskolában csoportos, osztályszintű vagy egyéni órarendjük lehet, amelyben minden órának megvan a saját kártyája – jellemző képekkel, szavakkal vagy mindkettővel. Az osztály órarendje a tanteremben jól látható helyen található, míg az egyéni órarend mobilis, erre a célra kialakított formában náluk van. Ez a fajta vizuális megerősítés biztonságérzetet ad, kiszámíthatóságot biztosít, a napi rutinban való eligazodást segíti.

A napirendi kártyák hátuljára tépőzárát teszünk. A gyermek az idő múlását nyomon követheti, következtethet arra, mi vár még rá. Ha minden kártya elfogyott, a napnak vége.

Ugyanezen az elven alapul a tanóra menetének vizuális támogatása. A pedagógus piktogramok, feliratok formájában jelzi az órán rájuk váró feladatokat, amelyekkel végeztek, kipipálják, letörlik vagy kihúzzák. Sok szülő visszajelzései alapján a módszer otthon is működik. A heti vagy napi tervezésnél óriási segítséget jelent, ha láthatóvá tesszük számukra a lépéseket, eseményeket. Az online elérhető segédleteket használhatjuk, de a pedagógus maga is rajzolhat, kereshet megfelelő ábrákat erre a célra.

Az évszakváltás, ruházatváltozás igazi kihívás lehet azoknak a gyerekeknek, akik nem érzik a hőmérséklet változását, vagy a megszokott ruhadarabjaikon nehezen változtatnak, illetve nehézséget jelent számukra az öltözködés folyamata. Ebben szintén segítség lehet a tépőzáras folyamatábra, vagy ruhák fényképei. Egy iskolai rendezvény előkészítése, lebonyolítása és értékelése során szintén fel tudjuk használni ezt a módszert.

A születésnapok, névnapok nagyon fontos események a gyermekek életében, különösen az alsó tagozaton. Ennek megünneplése osztályonként eltérő, de minden osztálynak megvan a saját rituáléja, amely szerint megtartják azokat.

Kommunikáció

Fontos számunkra, hogy a gyermek minden kommunikációs helyzetben értse, hogy mi történik vele és körülötte. Emiatt a teljes figyelmét rá kell irányítani a beszélőre. Egy általánosított közlés nem feltétlenül jut el minden tanulónkhoz. Ezért csökkenteni kell ezekben az esetekben a háttérzajt. A gyermeket megszólítva, rövid és egyszerű tőmondatokban fogalmazzuk meg mondanánkunkat. Az autizmussal élő tanulóink számára a szólások, hasonlatok, elvont képi megfogalmazások szó szerinti értelmezése nagyban megnehezíti a megértést, nehézséget és zavart teremtve bennük. Konkrét dolgokat kell megfogalmazni, úgy, hogy annak pozitív üzenete legyen.

Tudatában kell lennünk, hogy vannak gyerekek, akiknél a verbális ingerek feldolgozása lassabban működik. Ilyenkor nem szabad a válaszadást sürgetni vagy siettetni, de érdemes meggyőződni arról, hogy a tanuló érti, mit szeretnénk.

Rugalmasan és megfelelő módon kell használni a vizuális megerősítést (fényképek, képek, piktogramok, ismert szimbólumok) egy-egy magyarázat, óratervezés esetében.

Élményfüzetek a hétköznapiakra vonatkozóan

Az autizmus spektrumon elhelyezkedő tanulóink többsége olyan szociális-kommunikációs gáttal rendelkezik, amelyek feloldására szükséges az élményfüzetek bevezetése. Az élményfüzetek egyéni szabott formáit alkalmazzuk, amelyek megfelelnek a tanulóink aktuális kommunikációs szintjének. A szülői együttműködést is használva a gyermek visszajelzést kap mind otthon, mind pedig az iskolában arról, ami vele történt aznap. Ennek segítségével képessé válik az események megfogalmazására.

Kezdetben az élményfüzet általában rajzos formában, tanítói segítséggel készül, majd ezt egyre absztraktabb forma váltja fel, míg végül eljutunk az írásbeliséghez. Fontos, hogy az élményfüzetben is a pozitív megerősítésre törekedjünk. Éppen ezért nem egy napi rossz cselekedet lajstrom, hanem egy olyan pozitív élménykatalógus, amely motiváló hatással van tanulóinkra. A zsetonrendszerrel és a szülői támogatással kombinálva tanulóink eljutnak oda, hogy önállóan is képesek legyenek elmesélni napi történéseiket. Ezekben az esetekben előfordul, hogy elhagyjuk az élményfüzet napi vezetését.

Szüneti élményfüzet

A hosszabb iskolai szünet élményeit nem csupán a kommunikációban gyengébb gyermekeknek nehéz szavakba önteni, sorrendben elmondani, a neurotípusú gyerekek is sokszor elbizonytalanodnak benne. Emlékképek elmosódhatnak. Ezekre az esetekre szüneti élményfüzet bevezetését alkalmazzuk. Egy pedagógus által összeállított füzetben gyűtenek olyan dolgokat, amelyek hívóképként szolgálnak a szünet utáni találkozáskor. A füzetekbe lehet ragasztani, szavakat vagy mondatokat írni, rajzolni, fényképet tenni, bármit, amiről a következő alkalommal eszükbe jut a felidézendő esemény vagy program.

Óraszervezés

Változatos módszerek és munkaformák

A Laborc Általános Iskolában kiemelt fontosságú az együttműködés és a szociális kompetenciák fejlesztése, ezért a tanórákba élmény- és kalandpedagógiai elemeket építünk. A korábban említett módon ezeket is vizuálisan megjelenítjük az óra menete során. Egy-egy tananyag elsajátításánál nagy hangsúlyt kap a saját tapasztalaton alapuló, a társakkal együtt történő megismerés. Ehhez kooperatív technikákat, az egyéni mellett páros és csoportmunkákat alkalmazunk. A gyógypedagógiai asszisztensi megsegítés elengedhetetlen a tanulók számára. A tapasztalatok szerint a változatos munkaformáknak és módszereknek köszönhetően nem csupán a tantervben előírt ismeretek elsajátítása történik meg, hanem további készségek és képességek is fejlődnek.

Számonkérési lehetőségek

Több tanulóknál a szakértői véleményben javaslatként megjelenik a szóbeli számonkérés és a többletidő, vagy az eszközhasználat alkalmazása. Mindezek mellett használunk olyan technikákat, amelyek segítik a gyermekeket. Egy többoldalas dolgozat azonnali frusztrációt válthat ki a gyermekből, ezért a feladatokat egyszerűen feladatrészekre vágjuk és egyesével adjuk nekik. Így bár ugyanazt a mennyiségű feladatot oldja meg, a részenként kapott feladategység nem elérhetetlen cél számára.

A *közös szóbeli felelet* a felső tagozat egyik legkedveltebb számonkérési lehetősége. Páros munkában kevésbé frusztráló a számonkérés, mint egyénileg. A szereplés, vagy kiállni egy osztály elé gyakran önmagában is nehéz feladat, ezért olyan is előfordul a hétköznapi pedagógiai gyakorlatban, hogy egy-egy tanulónk otthon videófelvételt készít például a versmondásról. Különösen a felső tagozatra jellemző a prezentációk vagy lapbookok készítése.

A *lapbook* egyfajta portfólió, tabló, lapozható, kinyitható anyagokkal, melyek helyet adnak képeknek, rajzoknak, grafikonoknak, írásbeli munkáknak egy adott témában. Többféle, különböző textúrájú anyag felhasználható a készítése során. Alkalmazható egyéni, páros és csoportmunkában is. Elkészíthetik otthon vagy tanórai keretek között. Egy-egy témánál megtanítja a gyermekeknek, hogy azt egészben átlássák. Mivel aktívan részt vesznek az elkészítésében, sokkal jobban és hosszútávon megjegyzik a tanultakat. Megtanítja a gyerekeket az önálló és igényes munkára. Megtanulják, miként használják okosan információkeresésre az internetet. Fejlődik a kreativitásuk, díszíthetik saját illusztrációkkal.

Számonkérésnél éppen úgy, ahogy a hétköznapiakban, a tanulóink egyéni szükségleteit vesszük figyelembe. Differenciált módon, az intézmény pedagógiai programjához igazodva keressük az egyéni utakat és lehetőségeket.

Tanulósobák

Ahogy a délelőtti tanórák, úgy a tanulósobák strukturálása is nagy odafigyelést igényel. Tanulóink délután is a kavicsgyűjtögetés módszerével dolgoznak. A tanulósobák rendjének kialakítása már első osztályban elkezdődik, kiemelt figyelmet kap a feladattudat és az önismeret, az egymásnak segítség és a differenciálás.

A tanulósobákon nyílik lehetőség a különböző tanulási technikák elsajátíttatására, az egyéni tanulási stílus megismerésére, a tehetséggondozásra és a tantárgyi felzárkóztatásra.

Témahetek

Minden évfolyamon az életkori sajátosságokat szem előtt tartva témaheteket szervezünk. Előfordul, hogy egy tanévben több ilyen is megvalósítanak a kollégák. A témahetek alkalmával egy meghatározott témát járnak körül a tanulóink. Minden tantárgy a választott téma megvalósítása érdekében szerveződik. Alsó tagozaton például a *Ki vagyok én?*, a *Mesék birodalma* és *Mátyás király* a legkedveltebb témák, de a gyerekek igényeihez igazodóan szabadon alakíthatják a pedagógusok ezeket a heteket.

Projektek

Alsó tagozaton rövidebb időkeretben, egy-két napos projektek dominálnak. Az osztályt érdeklő témák jellemzik ezeket a tevékenységeket. Felső tagozaton, a hetedik évfolyamon, a pedagógiai

programban előírt módon valósul meg a „három hetet meghaladó projektmunka” és annak bemutatása. A tanulók egy kijelölt mentorpedagógussal dolgoznak fel egy témakört, melynek bemutatása az egész felső tagozat előtt történik. Ilyenkor prezentáció, kiállítás, bemutató, interaktív beszélgetések formájában dolgozzák fel saját témájukat, melyet a felső tagozat értékeli. Tanulóink már ötödik osztálytól készülnek erre, szeretik és várják ezt a fajta megmérettetést. Gyakran előre kiszemelnek maguknak mentorpedagógust, akivel körüljárják majd témájukat.

Erdei iskola

A legkisebbek két napot és egy éjszakát, a nagyobbak két éjszakát és három napot vonulnak el erdei iskolába. A helyszín, a programok, az előkészítés, a tervezés, a szervezés és a lebonyolítás a gyermekek igényeihez igazodva a pedagógusok feladata. Az erdei iskola az intézmény pedagógiai programjának része, ezért intézményen kívül is a szabadidős tevékenység mellé tanulási helyzeteket is teremtünk. Mind a kisebbek, mind pedig a nagyobbak olyan tapasztalatokkal gazdagodnak ezek alkalmával, amelyek nem csak a közösségi, de az egyéni fejlődést is segítik.

Teammunka

A hatékony munka érdekében intézményünkben teammunkában dolgozunk. A teamet az osztályfőnök, a társosztályfőnök, a gyógypedagógiai asszisztens és a gyógypedagógus – aki sok esetben a társosztályfőnök is egyben – alkotja. Tanulóinkat minden szempontból, minden helyzetben ismerjük, fejlesztésükhöz elengedhetetlen a közös munka. Ennek érdekében teamértekezleteket és -megbeszéléseket tartunk, illetve bővítjük a teamet betanító kollegákkal és évfolyamszintű vagy tagozatszintű együttműködésekkel is. Egy adott probléma feltérképezése és annak megoldása sokoldalú támogatást igényel. A fejlesztőpedagógusok, gyógypedagógusok mellett a vezetőség is segíti a teamek munkáját.

Osztályfőnök, társosztályfőnök

Intézményünkben nagyfokú törekvés van arra, hogy az osztályfőnök és a társosztályfőnök mind az alsó, mind pedig a felső tagozaton magas óraszámban tanítsa osztályát, vegyen részt az ebédeltetésben, a napköziben és a tanulószobákban is. Elsődleges célként megfogalmazható, hogy az osztályfőnökhöz és társosztályfőnökhöz való viszony mind a tanulóink, mind pedig a szüleik számára bizalmi helyzeten alapuljon. Az együttműködés nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a gyermek komplex fejlődése mellett a személyisége is kibontakozhasson egyéni szükségleteinek figyelembevételével. Az osztályfőnök és a társosztályfőnök közös megegyezésen alapuló feladatmegosztással dolgozik. Ez teamenként eltérő lehet. A társosztályfőnök elsődleges feladata, hogy segítse az osztályfőnököt a munkában. Ehhez elengedhetetlen mindkét fél részéről a megfelelő kommunikáció.

Gyógypedagógus

Minden évfolyamhoz tartozik egy évfolyam-gyógypedagógus. Ő koordinálja a különböző fejlesztéseket, a tanulókkal kapcsolatos szakértői véleményben megfogalmazott fejlesztési területeket, irányokat. A fejlesztési tervek és a fejlesztési értékelések mellett ő állítja össze a tanulók egyéni fejlesztési órarendjét. Érzékenyen reagál azokra az igényekre, kérésekre, amelyek a pedagógiai munka során felmerülnek. Saját fejlesztései mellett rendszeresen konzultál az osztályfőnökökkel, a fejlesztőpedagógusokkal, gyógypedagógusokkal. Nyomon követi a tanulók egyéni haladását és segíti a pedagógiai munkát. Kapcsolatot tart a szülővel és a gyermekkel foglalkozó szakemberekkel. Hídként köti össze a különböző pedagógiai és gyógypedagógiai folyamatokat. Az évfolyam gyógypedagógusa első osztálytól végigkíséri a gyermeket és annak fejlődését, nyolcadik évfolyamon segít az iskolaválasztásban.

Gyógypedagógiai asszisztens

Minden osztálynak saját gyógypedagógiai asszisztense van, aki nem csupán a gyermeket és a pedagógust segíti a mindennapokban, de aktívan részt vesz a pedagógiai munkában, az előkészületekben, a gyermekekkel kapcsolatos – akár higiéniai – teendőkben és a szabadidő szervezésben is. Minden tanórán jelen van, ezért különböző helyzetekben látja a gyermeket, segíti a boldogulásban. Folyamatosan egyeztet a teammel, hatékonyan együttműködik abban, hogy az egyéni szükségletek figyelembevételével a gyermek a legoptimálisabb eredményt érje el és képes legyen a tőle elvárható maximális módon rész venni a tanulás-tanítás folyamatában.

Vizuális támogatás

Korábban már szó volt róla, hogy a folyamatos vizuális támogatás elengedhetetlen intézményünkben. A napirend, a szabálykártyák, a folyamatábrák támogatják a biztonságos, kiszámítható, következetes környezet kialakítását, az önálló feladatvégzést tanulóink számára.

Érzelempártyák

Nem ritka, hogy egy-egy tanulónk nehezen azonosítja érzelmeit, ezért a tantermekben elérhető az érzelemskála, vagy saját készítésű, érzelmek kifejezésére irányuló rajzos ábrák. Hatalmas segítség abban az esetben, ha nehezen indul a reggel, vagy két tanóra között történik olyan szituáció, amit a tanuló nehezen azonosít, és képtelen annak elmondására. Ezek a kártyák mankóként szolgálnak, hogy milyen irányba induljon el a pedagógus ahhoz, hogy visszaterelje a gyermeket a megfelelő, tanuláshoz szükséges pszichés állapothoz.

Az érzelmek azonosítása néha könnyen megy, de gyakran előfordul, hogy tanulóink nehezen fogalmazzák meg, mi zajlik bennük. Nem mindig képesek elmondani, mi okoz számukra

diszkomfortérzetet. Kezdetben arra törekszünk, hogy piktogramok, rajzok segítségével mutassák meg, milyen érzelmi állapotban vannak. Ezek az érzelemskálák lehetnek számos, szmájlis, színekkel vagy szavakkal jelölt skálák is. Minden esetben fontos, hogy választ kapjunk arra, hogy mi az oka, hogy jó vagy rossz hangulatban vannak. Ebből kiindulva tudunk a negatív érzésekkel dolgozni. Célunk, hogy kiderítsük, mire lenne szükségük ahhoz, hogy kilendítsük a negatív hangulattól és egy pozitív érzés felé tereljük őket.

Suliváró füzet

Az iskolakezdés, az új környezet, az új elvárások minden gyermek számára komoly izgalmakkal járnak. Szorongásuk, bizalmatlanságuk feloldása érdekében a leendő elsős gyermekek családjának elektronikus formában – illetve igény szerint papíralapon – „Suliváró füzetet” küldünk, melyben bemutatjuk a legfontosabb dolgokat. A suliváró füzetet a gyermekekkel dolgozó team állítja össze. Fényképekkel, illusztrációkkal szemléltetjük, mi vár majd rájuk. A füzetben a team, az osztályterem és a legfontosabb helyiségek, valamint a tankönyveik is megjelennek. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kis elsősök a füzetnek köszönhetően magabiztosabban érkeznek az első iskolai napjukon az intézménybe, mindez megkönnyíti a kezdeti időszakot.

Hangerő-szabályozás

Előfordul, hogy egy tanóra és egy-egy szabadidős tevékenység másfajta alapzajt enged meg tanulóink számára. Ahhoz, hogy ezzel könnyebben legyenek képesek azonosulni, „hangerőt szabályozó rendszert” vezettünk be. Ezek segítségével a tanulók minden esetben tisztában vannak azzal, hogy milyen hangerővel beszélhetnek egy-egy tevékenység során. A négy különböző fokozat minden helyzetben differenciáltan alkalmazható. A jól látható helyen lévő hangerőszabályozók világitanak (egyszerű, eltérő színű éjjeli fények a falon). A különböző színek más-más jelentéssel bírnak. Ezeknek nevet is adunk. A zöld, a „nindzsa üzemmód” – egyéni munka esetén világít, teljes csendet igényel. A kék, a „susmus – pusmus” – páros munkát jelöl, ebben az esetben csak a kijelölt párral lehet beszélgetni. A sárga, a „kupaktanács” – csoportmunkában használható, megengedi a csoporttal való kommunikációt. A piros, a „csinnadratta” – ennél a jelzésnél kiengedhetik a hangjukat. Stopperrel, timerrel kiegészítve a kiszámíthatóságot és a biztonságérzetet növeli a hiperszenzitív tanulóink számára.

ÖSSZEZÉS

A Laborc Általános Iskolában folyamatos a megújulás igénye. Ahhoz, hogy érzékenyen reagáljunk a hozzánk érkezők elvárásaira, elengedhetetlen a szakmai együttműködés, a pedagógiai elhivatottság és alázat a pedagógiai munka iránt. A más intézményből érkező, a tanulmányaikat nálunk kezdő vagy folytató tanulóinknak egyaránt olyan fejlődési lehetőséget igyekszünk

biztosítani, melynek köszönhetően képesek lesznek kompetenciáikban, képességeikben megerősödve visszacsatlakozni a köznevelés rendszerébe és tehetségüket, tudásukat kibontakoztatni.

Ebben a szemléletben nevelkedve nem csupán a diagnózissal rendelkező tanulóink, de azok a társaik is fejlődnek, akikkel együtt nevelkednek. Egy érzékeny, empatikus, odaforduló személyiségfejlesztés folyamatában vesznek részt, miközben a tantárgyi előírásoknak is megfelelő kerettanterv szerint sajátítják el a tananyagot.

A Laborc Általános Iskola hiánypótló intézmény a kerületben. Mind a szülők, mind pedig a pedagógusok elkötelezettek abban, hogy az intézmény fennmaradjon, a pedagógiánk segítsen a későbbi felnőtt életben való eligazodásban. Nálunk folyamatos nem csak a diákjaink segítése, de egymás munkájába való belekapcsolódás, segítségnyújtás, módszerek próbálgatása is. Így egy tanító gyakran használ gyógypedagógiai módszertant, és az is gyakori, hogy egy-egy tantárgy tanítása gyógypedagógusi jelenlétet kíván. A Laborc Általános Iskolában a pedagógusok közös normarendszere, mégis különböző egyénisége és sajátossága teszi hitelessé a pedagógiai munkát.

Az általam – a teljesség igénye nélkül – leírt módszerek és praktikumok egy olyan komplex és egyedi pedagógiai odafordulás részei, amelyre minden gyermeknek szüksége lenne. Talán elegendő ahhoz, hogy egy felmerülő nehézség esetén megoldási utat mutasson a hozzám hasonló, egyszerű pedagógus számára.

IRODALOMJEGYZÉK

- Báthory Z. (2005). Differenciálás a tanulásszervezésben. In Balogh L. & Tóth L. (szerk.). *Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből*, (o.n.) Neumann Kht., Budapest. URL: https://mek.oszk.hu/04600/04669/html/balogh_pedpszich0021/balogh_pedpszich0021.html
- Bekéné Z. K. (2012). A tanulási motiváció kialakulását segítő pedagógus attitűdök. *Új Pedagógiai Szemle*, 62(9-10), 141–144.
- Csépe V. (2008). A különleges oktatást, nevelést és rehabilitációs célú fejlesztést igénylő (SNI) gyermekek ellátásának gyakorlata és a szükséges teendők. In Fazekas K., Köllő J. & Varga J. (szerk.). *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért*. (pp.139–142). Ecostat, Budapest.
- Fűzi B. (2015). A tanári szerepmódel fejlesztésében rejlő lehetőségek. *Neveléstudomány, oktatás, kutatás, innováció*, 3(4), 39–57.
- Lappints Á. (2002). *Tanuláspedagógia. A tanulás tanításának alapjai*. Comenius Bt., Pécs.
- M. Nádasi M. (1986). *Egységesség és differenciáltság a tanítási órában*. Korszerű nevelés: A Magyar Pedagógiai Társaság sorozata. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Mesterházi Zs. & Gereben F. (2006). A (gyógy)pedagógiai munkát segítő alafogalmak. In Zsoldos M. (szerk.). *(Gyógy) pedagógiai diagnosztika és tanácsadás. Kézikönyv a nevelési tanácsadóknak, szakértők és rehabilitációs bizottságokban végzett komplex vizsgálatokhoz*. (pp. 22–32.) OM Fogyatékos Gyermekek, Tanulók Felzárkóztatásáért Közalapítvány, Budapest.
- Takács N. (2016). A pedagógus szakmai önreflexiójának szerepe éhhatékonyágának alakulásában. *Új Pedagógiai Szemle*, 66(5-6), 71–76.
- Oktatási Hivatal (2019). *Útmutató a pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatra lépéshez. Hatodik módosított változat*. URL: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/unios_projektek/kiadvanyok/utmutato_a_pedagogusok_minositesi_rendszerében_6.pdf Utolsó megtekintés: 2022. 07. 18.

Vargáné Mező L. (2004). *Sajátos nevelési igényű tanulók együttneveléséről pedagógusoknak, intézményvezetőknek*. URL: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/sajatos-nevelesi-igenyu/sajatos-nevelesi-igenyu-090617-2> Utolsó megtekintés: 2022. 03. 26.

Virág I. (2013). *Tanulásméletek és tanítási-tanulási stratégiák*. Médiainformaticai kiadványok, Eszterházy Károly Főiskola, Eger.

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 121. § (29) bekezdés

Methodological suggestions and practical recommendations for teachers in primary schools integrating children with special educational needs, from a teacher's perspective

ABSTRACT

Nowadays, more and more institutions have become integrative primary schools by changing their founding documents, but inclusive education requires fundamental methodological changes, which demand a change of attitude, especially from teachers working with children. Children with special educational needs differ significantly in their diagnosis, in their daily lives, and their needs differ consequently. However, in integration, there are ways in which the teacher can create the optimal conditions for the development of his pupils, adapted to their individual needs.

This study is a kind of methodological guide for teachers who are open to the implementation of an inclusive educational environment. It is intended to help those who, in addition to children with normal developmental pathways, are involved in the education and training of pupils with special educational needs, either in small or large groups. It is a short collection of practices, procedures and methods used by the staff of Laborc Primary School in the process of teaching and learning to achieve successful integration of children.

This paper takes mainly a primary school teacher's perspective on co-education, although it is essential to consider the special educational aspect. It is written for those who, as classroom teachers, are involved in the process of institutional education in a way that considers the individual differences of children and seeks to make a positive difference at the individual, the social and the community level.

Keywords: methodology, integration, teacher, special needs teacher
